

JEANNE D'ARC

Leiderschap en strategie

Fred Hamburg

Jeanne d'Arc

Leiderschap en strategie

Amsterdam 2015

Auteur: F. Hamburg
Coverontwerp en illustraties: E. & F. Hamburg
ISBN: 9789402132151
© 2015 F. Hamburg

VOORWOORD

In dit boek maak ik enkele aantekeningen over het strategisch handelen en leiderschap van Jeanne d'Arc. Het zijn uitwerkingen van notities die ik maakte toen ik mij het afgelopen jaar concentreerde op haar militaire carrière.

Dit werk is daarmee kwantitatief bescheiden. Ik zou ook niet anders durven in het aangezicht van al die voortreffelijke documenten die in de loop van de eeuwen geschreven zijn over de Maagd van Orléans. Het betreft hier dus geen minutieuze geschiedenis van La Pucelle, noch een uitputtende verhandeling 'Strategie & Leiderschap,' maar een gerichte, multigefacetteerde studie van Jeanne's militaire loopbaan. Bij alle 'freedom from detail' is het niettemin ook een boek waarin ik iets 'verruimends' zeg over haar strategie en leiderschap - een 'iets' dat tot dusver onderbelicht bleef, zelfs in de militaire appreciaties van Jeanne's epos.

Uiteraard behoort mijn analyse zich te baseren op historisch objectieve feiten. Maar helaas staan niet alle gebeurtenissen in Jeanne's heldendicht met zekerheid vast. En over de betekenis van vele feiten - die uiteindelijk leiden tot het historisch beeld van de Maagd - verschillen geschiedkundigen diepgravend van mening. Zo beschouwen katholieke historici haar als een van de grootste heiligen uit de geschiedenis, een heilige die niets anders heeft gedaan dan de wil van God. [Of zoals sommigen zeggen: een heilige waarin het handelen van God zichtbaar werd.¹]

Meer feministische auteurs daarentegen zien Jeanne d'Arc als een zelfbewuste vrouw die gebruik heeft gemaakt van een religieus vocabulaire om haar eigen plannen te

verwezenlijken. Vanzelfsprekend kunnen beide opvattingen niet tezelfdertijd waar zijn. Dit is vooral het geval nu de grote heilige zelf gezegd heeft, geboren te zijn voor haar missie ('Je suis né pour cela') en alles te hebben gedaan op gezag van God ('Tout ce que j'ai dit et fait, je l'ai fait de par Dieu').

Weer anderen menen iets ziekelijks in de Franse heldin te kunnen ontdekken. Maar werkelijk niets in Jeanne's volstrekt evenwichtige persoonlijkheid wijst ook maar enigszins op een pathologische oorsprong van haar daden. Ook de geleerde Heinz Thomas (2000), die haar claim door God gezonden te zijn zonder enig bewijs afdoet als een effect van de storing in de persoonlijkheid als gevolg van Anorexia Nervosa, moet toegeven dat haar prestatie daardoor in het geheel niet wordt aangetast.² Sterker nog, hij moet gewoon vaststellen dat haar wereld door een inwendige logica gekenmerkt wordt, een logica die pas in het aangezicht van de dood ineens stort.³

Omdat ik slechts Jeanne's leiderschap en strategie wil belichten, is het niet nodig alle betwifelde zaken van historische aard voor de zoveelste maal door de zeef te halen, te meer nu eeuwen later weinig nieuws meer te ontdekken valt in de verbijsterende geschiedenis van Jeanne d'Arc. Ergo: Geen Jeanne die de koning herkent die zich - verkleed - zou hebben verstopt tussen de leden van zijn hofhouding. Geen hart dat beweerdelijk maar niet wilde verbranden. En evenmin de naam van Jezus die te lezen zou zijn geweest in de vlammen van de brandstapel. Niet omdat dit alles niet waar of onmogelijk zou zijn, maar louter omdat ze geen bijdrage leveren aan mijn analyse van Jeanne's militaire denken en handelen.

Zeker, ik ontsnap natuurlijk niet aan enkele wonderen – want het hele leven van de Maagd is onaards en onmogelijk – maar ook dan beperk ik mij tot wonderen die in relatie staan

met mijn onderwerp, ook al kan dat verband in een enkel geval ver verwijderd zijn.

Over Jeanne's strategisch denken en handelen, en haar charismatisch leiderschap, wordt niet al te veel geanalyseerd in de getuigenissen van haar tijdgenoten. Met mijn onderzoek heb ik daarin willen voorzien. Dus alhoewel dit boek uitgaat van wat er gedocumenteerd is, is ze inhoudelijk te beschouwen als een onderbouwde interpolatie van de beschikbare data. Zo staat bijvoorbeeld vast dat de Franse heilige getalenteerd was in strategisch denken. Maar over de vraag wat dat nu eigenlijk inhield, zwijgen de bronnen. Eenzelfde leemte doet zich voor bij haar veel geroemde invloed op het moreel van de Franse troepen. Mijn taak in dit boek is na te gaan wat zulke aangelegenheden nu eigenlijk precies behelzen. Uiteraard ontkom ik er dan niet aan de bekwaamheden van de grote heilige te expliciteren, in het bijzonder waar deze samenhangen met haar evident excellent leiderschap. Hetzelfde geldt voor de substantiëring van de claim dat ze een charismatisch commandant was. Dit alles om uiteindelijk de vraag te beantwoorden hoe het kon zijn dat Jeanne's volgers, inclusief de oversten van het leger van de Dauphin, de overtuigingen van de Maagd gepassioneerd gingen delen, haar uiteindelijk totaal aanvaardden, persistent afhankelijk aan haar waren, en daarenboven – met de dood of verminking voor ogen – als leeuwen voor haar hebben willen vechten.

Leiden, 2015

Aanwijzingen bij het lezen:

Lezers die voldoende op de hoogte zijn van het epos van Jeanne d'Arc kunnen desgewenst de eerste zes hoofdstukken overslaan.

Alleen auteurs na 1900 die belangrijk zijn geweest voor het voorliggende werk, worden door mij geciteerd met expliciete vermelding van het jaar waarin hun geraadpleegde boek of essay verscheen.

INHOUD

Biografische schets	1
Het verloop van het beleg van Orléans (1429)	7
Het Loire-offensief	15
De victorieuze mars op Reims	21
De kroning te Reims.	25
De zwerftocht naar Parijs	31
Natuurlijke kenmerken ('attributen') van Jeanne	39
Haar algemene vaardigheden	53
Haar praktisch-militaire vaardigheden	59
Karakteristieken van de aanhang van La Pucelle	63
Oorlog in de Middeleeuwen	69
Het Franse 'leger' ten tijde van Jeanne (en iets erna)	77
Vrouwen in het leger	81
Jeanne d'Arc's 'Grand Strategy'	87
Aspecten van haar tactiek	107
Haar machtsbasis	119
Op welke wijze verkreeg Jeanne macht?	129
Hoe verloor zij haar macht?	135
Jeanne d'Arc, excellent leider/commandant	141
Jeanne d'Arc als charismatisch commandant	153
De overheersende betekenis van persoonlijkheid in oorlog en politiek	159
Epiloog	163
Bijlage 1, <i>De politieke context – in essentie.</i>	167
Bijlage 2, <i>De militaire situatie voorafgaand aan Jeanne's optreden</i>	171
Geraadpleegde literatuur	173
Geraadpleegde websites	181
Noten	183

'War allows, even demands, the most complete use of all man's faculties, physical as well as emotional and intellectual. (...) it enables those faculties to be employed against the most dangerous opponent: namely, another man who is as strong, and as intelligent, as oneself.'

▪

Martin van Creveld

*'Leadership (...) is the thing that wins battles. I have it –
But I'll be damned if I can define it.'*

▪

Generaal Patton

*'The essence of ultimate decision remains impenetrable to the observer
– often, indeed, to the decider himself.'*

▪

John F. Kennedy

BIOGRAFISCHE SCHETS

‘Joan:

I heard voices telling me what to do.

They come from God.

Robert:

They come from your imagination.

Joan:

Of course. That is how the messages of God come to us.’

Citaat uit Bernard Shaw’s *Saint Joan* ⁴

Jeanne d'Arc werd geboren in 1412 te Domrémy (Lotharingen). Ze was het jongste kind van minderbedeelde maar niet zeer arme ouders uit de boerenstand.⁵ Jeanne was eenvoudig, ongeletterd en opvallend vroom. Vanaf haar twaalfde ervoer ze stemmen, in eerste instantie⁶ alleen van aartsengel Michaël, maar later ook van Sainte Catherine⁷ en Sainte Marguerite.⁸ Deze stemmen⁹ leerden haar in eerste instantie ‘à se bien gouverner et frequenter l’égglise.’¹⁰

Op een gegeven moment¹¹ beval de aartsengel het godvruchtige meisje Karel VII op de Franse troon te brengen. [Want Karel was inmiddels wel koning maar nog steeds niet gekroond en gezalfd; de Engelsen hadden namelijk grote delen van het land veroverd en claimden evenzeer het koningschap (zie bijlage 1)]. Ook Jeanne’s andere stemmen spoorden haar aan haar missie te beginnen, allereerst door contact op te nemen met slotvoogd Braudicourt van het nabijgelegen Vaucouleurs, een in de omgeving gewortelde edelman van elders die trouw was gebleven aan de Franse koning.

Op dit moment zat Karel VII in de Languedoc.

Menselijkerwijs gesproken was het voor de Dauphin zo goed als

onmogelijk in de afzienbare toekomst het vroegere centrum van het koninkrijk terug te veroveren.¹² Zou bovendien de graaf van Salisbury – de Engelse legeraanvoerder – Orléans veroveren, dan zouden de Engelsen de Loire controleren en de Dauphin op zijn hoofdkwartier in Chinon direct bedreigen.¹³

Op 16-jarige leeftijd (mei 1428) gaat het dappere meisje inderdaad naar Vaucouleurs. Ze baarde er van meet af aan opzien. Ze zei tegen iedereen dat ze voor halfvasten bij de Dauphin moest zijn omdat ze hem hulp van de hemel bracht en dat hij deze niet van anderen hoefde te verwachten.¹⁴

Geen wonder dat iedereen in Vaucouleurs het wonderlijke meisje met haar verbijsterende voornemen wilde zien en spreken. Nadat ze van Braudicourt eerst twee keer nul op rekest krijgt, vertrekt ze uiteindelijk met zijn permissie.¹⁵ In klein gezelschap gaat ze – gekleed in mannenkleren – op weg naar de koning.¹⁶ Aangekomen in Chinon laat de wantrouwige Dauphin Jeanne vragen wat ze precies komt doen. Het meisje antwoordt dat ze gekomen is om het beleg van Orléans op te heffen en de koning te kronen in Reims. Hierop besluit de Dauphin haar te ontmoeten. Hij ontvangt haar in een grote, door 50 vlammeende toortsen verlichte zaal met 300 ridders.¹⁷

Allerminst geïntimideerd, zegt Jeanne tegen de koning dat zij door God gestuurd is om hem als ware erfgenaam van *le Saint Royaume*¹⁸ te zalven en te kronen. Vervolgens heeft ze de koning een geheim verteld dat alleen aan hem en God bekend geweest kan zijn.¹⁹ Die onthulling gaf de Dauphin groot vertrouwen. Hij werd daarin geholpen door de voorzegging van Marie d'Avignon, een visionaire die hem jaren ervoor voorspeld had dat er een Maagd zou komen die de wapens zou opnemen om Frankrijk te redden.²⁰ 'Jeanne La Pucelle,'²¹ zoals onze heldin uit

Domrémy zichzelf inmiddels noemt, krijgt een onderkomen in één van de torens van het paleis. Karel VII, die haar aanvankelijk voor 'une folle' had gehouden,²² laat de Maagd nog wel uitgebreid door theologen en geestelijken onderzoeken om er zeker van te zijn dat haar oogmerken zuiver zijn.²³ In verband daarmee wordt ze drie weken lang in Poitiers onderzocht, in het geheim geobserveerd door een aantal speciaal daartoe aangewezen vrouwen. Uiteindelijk passeert ze alle tests met vlag en wimpel.

Vervolgens maakt Jeanne haar entree in hofkringen. Ze komt nu in de actieve fase van haar missie en krijgt van de koning een uitrusting, paarden en een entourage, dat wil zeggen: gezelschap van haar twee broers, een intendant, twee pages en twee koeriers. Alleen al de aanstelling van de twee laatsten weerlegt de bewering dat de Maagd slechts een mascotte zou zijn geweest. Dit is het geval omdat alleen hooggeplaatste militairen in die tijd de beschikking hadden over een koerier. Het zwaard dat ze zou gaan dragen wordt op aanwijzingen van haar stemmen gevonden onder de grond achter het altaar van een kerk te Sainte-Catherine-de-Fierbois. Het heeft, zoals Jeanne voorspelde, vijf kruisen op het blad. Het meisje uit Domrémy wordt nu inderdaad officieel als co-commandant aan het hoofd van het leger gesteld. Maar al voor haar benoeming dicteerde ze haar *Lettre aux Anglais*.²⁴ Het ging om een eerste bevel aan de Engelsen om het beleg van Orléans te staken en – meer algemeen – alle bezette steden te verlaten en terug te keren naar Engeland.

Onderwijl gaat in Orléans half februari 1929 het gerucht dat er een jonge vrouw in mannenkleding en een bloempotkapsel onderweg is naar de Dauphin om met hulp van de hemel Orléans te bevrijden. Binnen tien dagen na haar aankomst

geschiedt inderdaad wat niemand voor mogelijk hield: Het beleg van Orléans wordt gebroken. Gebruik makend van het momentum pleit de Maagd aansluitend voor het direct op touw zetten van een kroningstocht naar Reims. Dit 'Loire offensief' gaat vliegend van start en wordt een oogverblindende triomftocht. Karel VII kan zo eindelijk door Jeanne's bemoeienis gekroond en gezalfd worden. La Pucelle heeft nu het zenith van haar militaire carrière bereikt. Want vanaf dit moment komt ze door een coalitie van intriganten rond de koning steeds meer buitenspel te staan. Zo wordt ze onkundig gehouden over een geheime overeenkomst tussen Karel VII en Philip van Bourgondië²⁵ waardoor de aanval op Parijs (die Jeanne voorstaat) almaar uitgesteld wordt.²⁶

De tocht naar de Franse hoofdstad is daardoor lang en kronkelig en de – in een (te) vroeg stadium afgeblazen – poging om Parijs in te nemen, mislukt. Karel trekt zich terug in Gien en ontbindt zijn leger. Jeanne blijft niettemin zinnen op actie en onderneemt op eigen initiatief een hulptocht naar het koningsgezinde Compiègne. Uiteindelijk wordt ze bij een uitval vanuit deze plaats door de Bourgondiërs gevangen genomen en verkocht aan de Engelsen. Onder regie van de laatsten wordt een politiek showproces tegen haar georganiseerd. Het doel ervan is La Pucelle als ketter ter dood brengen om zo de veroveringen en pretenties van Karel VII in morele zin aan te tasten. Op 30 mei 1431 wordt ze in Rouen op de brandstapel gebracht.²⁷ In 1456 vindt er een kerkelijke rehabilitatie van haar plaats en op 9 mei 1920 wordt Jeanne d'Arc door paus Benedictus XV heilig verklaard.

Q Hoe kon het gebeuren dat een ongeletterd boerenmeisje van 17 jaar zonder oorlogservaring commandant wordt in het leger van de koning?

A Er was geen rationeel, orthodox alternatief meer; alles was geprobeerd en alles had gefaald. 'Alleen een regime dat wanhopig in het nauw zit, geeft aandacht aan een ongeletterde boerendochter die claimt dat ze stemmen van God hoort die haar instrueren de leiding van Karel VII's militaire machine te nemen en deze naar de overwinning te voeren.'²⁸

Of zoals Jean Barbin, advocaat van het toenmalige Franse parlement het zei: 'de koning en de inwoners die hem zijn trouw gebleven, waren op dat moment wanhopig en wisten niet hoe op hulp te mogen hopen *als deze niet van God zou komen.*'²⁹

HET VERLOOP VAN HET BELEG VAN ORLEANS (1429)

'All men naturally shrink from pain and danger, and only incur their risk from some higher motive'

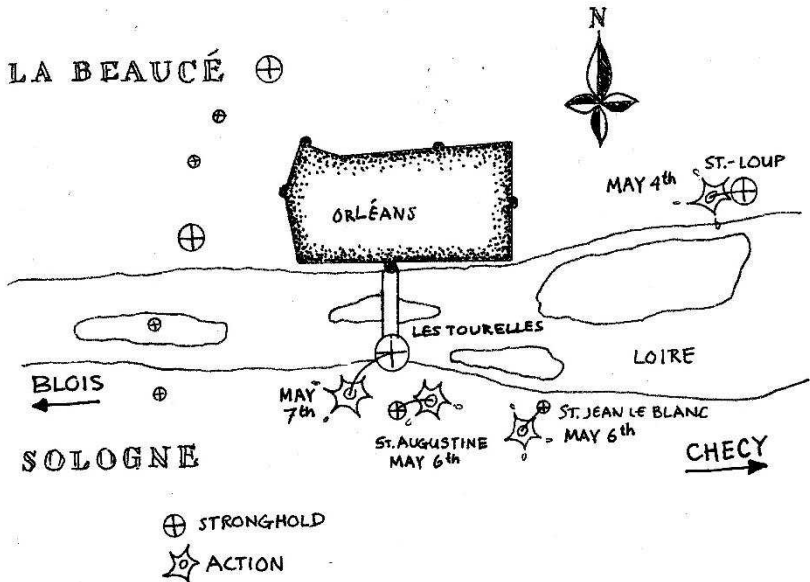
Generaal Sherman

Vrijdag, 29 april:

Jeanne arriveert vanuit Blois met hulpgoederen en proviand. Ze had Orléans willen naderen over de rechteroever, over La Beauce, maar de legeroversten van het konvooi³⁰ kozen de andere (Sologne) oever waarbij ze veinsden zich aan Jeanne's keuze te houden; bij Chécy komt ze erachter dan men haar misleid heeft.³¹

Onderwijl zitten de Fransen met het probleem dat de aangevoerde goederen – met schepen uit Orléans – over de rivier naar de stad gebracht moesten worden terwijl de wind, de waterstand en de stroom ongunstig stonden. Uiteindelijk lukt het transport alleen doordat opeens – onmiddellijk na Jeanne's voorspelling in deze – de wind draait zodat de schepen tijdig hun lading konden ophalen en lossen.³²

La Pucelle, zoals Jeanne inmiddels overal bekend staat, had na aankomst de Engelsen meteen willen aanvallen. Maar de Bastaard van Orléans, belast met de verdediging van de stad, prefereert een intocht met haar, zulks tegen Jeanne's zin in die niet wilde scheiden van haar mannen die teruggingen naar Blois om grotere schepen te halen.³³ Want het transport van de troepen en de aangevoerde proviand was nog niet voltooid.



Zaterdag, 30 april, s'avonds:

Jeanne zendt een heraut met een tweede bevel aan de Engelsen om te vertrekken en om de heraut die ze vanuit Blois met haar eerste boodschap gezonden had los te laten; Jeanne's bevel wordt begeleid door de dreiging van de Bastard om Engelse gegijzelden om te brengen.

Zondag 1 mei:

Jeanne paradeert hoog te paard, in volle krijgssuitrusting voor het volk dat begeistert geweest moet zijn bij de aanblik van haar charismatische persoonlijkheid.³⁴ Vervolgens spreekt ze uitdagend met de Engelsen vanaf de brug (bij Les Tourelles) – een provocatie die ze noodzakelijk acht nu de leiding van het Franse leger zo traag was met actie.

Onderwijl gaat de Bastard naar Blois om extra troepen te vragen. Al die tijd houdt de Maagd zich bezig met het grondig verkennen van posities.

Woensdag 4 mei:

Jeanne rijdt met co-commandant La Hire aan het hoofd van 500 gewapende stadsmiliciens de - met versterkingen - uit Blois terugkerende Bastaard tegemoet.³⁵ Dezelfde dag trekt ze zich in de stad terug om nog even te rusten; onderwijl wordt door de burgerwacht uit eigener beweging een onvoorbereide bestorming van bastion Saint Loup ingezet.

In deze stormaanval schijnen de bloedig teruggeslagen Fransen in juichen uitgebarsten te zijn toen Jeanne, gewekt door haar stemmen, in allerijl te velde verscheen, al gauw gevolgd door de Bastaard met zijn soldaten; samen met de Maagd wordt het bastion met hernieuwde geestdrift binnen drie uur ingenomen. Deze grimmige gebeurtenis vormt tevens Jeanne's eerste kennismaking met de gruwelijkheid van de oorlog. Dus met de ontzetting van een inferno en het ontnuchterend beeld van doden en gewonden.

Jeanne maakt ook kennis met de gewelddadige en compromisloze attitude die eigen is aan mensen die strijden op leven en dood. Sindsdien wil ze dat de soldaten publiekelijk worden aangespoord ter biecht te gaan alvorens het gevecht in te gaan.

Donderdag, 5 Mei, Hemelvaartsdag.

Jeanne beveelt dat op deze dag niet gevochten zal worden. Ze roept in een – gebruikelijke – derde en laatste boodschap de Engelsen op te vertrekken. Deze boodschap wordt via een pijl over het weggebroken deel van de brug naar Les Tourelles geschoten. De tekst van de Maagd luidt als volgt: 'de Koning van de Hemel verordonneert en beveelt u – via mij, Jeanne La Pucelle – om uw vestingen te verlaten en terug te gaan naar uw land; doet u dat niet, dan zal ik een tumult veroorzaken dat de mensen eeuwen zal bijblijven.'³⁶

Op deze dag vindt onder leiding van de Bastard (de latere graaf van Dunois) ook een krijgsberaad plaats waarvoor Jeanne niet uitgenodigd was.

Vrijdag, 6 mei:

De Fransen steken de Loire over en bezetten het door de Engelsen verlaten fort bij Saint Jean-le-Blanc. Dezelfde dag nog wordt de versterkte belegeringstoren bij het klooster Saint Augustine bestormd. Na inname ervan wordt La Pucelle - nu pas - door een ridder over de uitkomst van het krijgsberaad van gisteren geïnformeerd. Deze komt neer op het invoegen van een intermezzo zonder verdere strijd.³⁷ Jeanne ontsteekt in woede; zij meent dat de flow van deze dag benut moet worden; de burgerwacht en mogelijk vele soldaten delen haar mening. Jeanne minacht de beslissing en zegt tegen de boodschappende ridder: 'U was in uw raad, en ik in de mijne. En geloof mij dat de raad van mijn Heer uitgevoerd zal worden terwijl die van u vernietigd wordt.'³⁸

Niettemin keert de Maagd naar de stad terug nadat ze nog wel diezelfde nacht haar mannen opdraagt het beleg voor het bolwerk van het fort Les Tourelles op te slaan.³⁹

Zaterdag, 7 mei:

Jeanne verlaat de stad om zich weer aan te sluiten bij de burgerstrijders te velde (de ridders hielden zich aan het tussen de bevelvoerders afgesproken intermezzo). Ze moet daartoe met hulp van de - haar inmiddels goedgezinde - stadsmilitie de Porte de Bourgogne laten openen (die op bevel van de legeraanvoerders te velde voor haar gesloten had moeten blijven). Jeanne zet dus haar rotsvaste wil door. Tegen Gaucourt, de gouverneur van Orléans die belast was met de bewaking van de poort, zegt